

Strani radnici u Srbiji, budućnost ili prepreka

Uvozimo ono što nemamo

Potražnja i ponuda na tržištu diktira uvoz nedostajuće radne snage. Za tri godine broj stranih radnika u Srbiji porastao je tri i po puta. Pogrešno je uverenje da strani radnici otimaju poslove domaćim. Šta je teorija hidrauličnog ponašanja. Lekcija sa Zapada važna je i za Srbiju - bez getoizacija stranih radnika. Ksenofobija nije raširena pojava. Zašto je država ukinula subvencije za visokoobrazovane strance u tehnološkim kompanijama

Našim ljudima otimaju koru hleba iz usta... Vodite ih dalje od Srbije.

Nekoliko muškaraca sa srpskim zastavama stajalo je ispred kuće u kojoj stanuju strani radnici, uzvikivali su psovke i nasrnuli na ogradu, koju su na kraju i porušili. Očevici kažu da bi sportski navijači pozavideli okupljenima na psovka i rečima upućenim čoveku koji je hodao pored kuće u kojoj stanuje. Na snimcima koji kruže društvenim mrežama može se primetiti policijski službenik koji mirno stoji ispred ograde i ne reaguje na izlive agresije ljudi na ulici.

U Kragujevcu i okolini četiri puta za mesec dana održavani su skupovi protiv stranaca zaposlenih u kragujevačkim firmama. Poslednje okupljanje privuklo je posebnu pažnju zbog ponašanja ljudi koji se bore protiv stranih radnika ili kako oni kažu "migranata", iako su ti radnici legalno došli u Srbiju na privremeni rad.

U oktobru organizacija „Narodne patrola“ bila je najavila antimigrantski skup u Beogradu pod parolom „Zaustavimo zamenu stanovništva“. Skup na kraju nije ni održan, a lider organizacije je bio uhapšen zbog sumnje da je izvršio krivično delo rasna i druga diskriminacija. Ambicija organizatora bila je da se pošalje poruka da poslodavci u Srbiji menjaju domaće radnike stranim radnicima.

Da li je situacija i u praksi takva ili je to samo fatasmagorija u teorijama ultradesničarskih organizacija?

U Srbiji je sve više stranih radnika, ali je nejasno šta se to poslednjih meseci probudilo u delu javnog mnjenja, kome smetaju radnici koji intenzivno cirkulišu kroz našu državu skoro sedam godina.

U Kragujevcu, na primer, najviše je stranih radnika iz Nepala, Bangladeša i Maroka. U Stelantisovoj fabrici *Fijat Krysler Automobili Srbija* radi oko tri stotine stranih radnika od

ukupno oko 2.800 zaposlenih. U pečalbu su došli uz posredovanje agencija za zapošljavanje i rade uglavnom u montaži, na fizički zahtevnim radnim mestima.

Porast broja stranih radnika u Srbiji počeo je 2019. godine, a intenziviran je 2020. posle zaključavanja za vreme koronavirusa. Međutim, broj tadašnjih i sadašnjih stranih radnika nije uporediv. Prema podacima Infostud-a u 2021. godini u Srbiju je došlo oko 21.000 radnika, dok se taj broj 2024. godine podigao na više od 75.000 ljudi koji su došli iz stranih zemalja na privremeni rad.

Statistika izdavanja radnih dozvola u Srbiji (2021–2025) – SEECAP

Građani Srbije su se prvi put susreli sa stranim radnicima ispred vrata svojih kuća i stanova. U početku su kompanije za dostavu hrane imale najveću potrebu za stranim radnicima i na tim mestima su se najviše zapošljavali ljudi iz Uzbekistana. Vremenom su i druge firme, poučene iskustvom dostavnih službi, počele da tragaju za stranim radnicima. U vreme korone nisu mogli ostati neprimećeni vozači iz Pakistana i Bangladeša u beogradskom javnom prevozu ili lekari iz Rusije u privatnim zdravstvenim sistemima u Beogradu. Danas ovaj kadar možemo najviše pronaći u građevinarstvu i u sektorima koji zahtevaju fizičku spremnost više nego visoke kvalifikacije.

U javnosti postoje različita mišljenja o stranim radnicima. Najglasniji su oni koji se bore protiv toga što stranci zauzimaju radna mesta domaćim radnicima.

Profesor Ekonomskog fakulteta u Beogradu Mihail Arandarenko objašnjava da do uvoza stranih radnika dolazi zbog odlaska srpskih radnika u strane zemlje. Kaže kako se naša zemlja susrela sa dva problema, problem sa cenama i količinama. U ovom slučaju cene podrazumevaju plate radnika, a količine broj radnika. Međutim, radnici ne fale u svim sektorima podjednako, zbog toga što je tržište rada heterogeno.

„Ja to zovem hidrauličnim ponašanjem. Drugim rečima, kada naši vozači odu u Nemačku, ovde ostane rupa i onda tu rupu popunjavaju vozači iz Šri Lanke. Ako ne postoji preveliki podsticaj ka odlivu, onda se smanjuje i priliv radnika“, kaže profesor Arandarenko.

Srbija je za strane radnike postala atraktivna zbog brzog rasta plata, pri čemu su i "evro plate" porasle. Ovi faktori su bitni za strance, jer oni gledaju koliko iz zemlje u koju dođu mogu da odnesu valute koju mogu da troše u svojoj zemlji. Koliko je ta količina veća, toliko je zemlja atraktivnija.

Svakako plate stranih radnika ne mogu da utiču na nivo zarade domaćih radnika, što pokazuju i istraživanja u svetu. Kada bi došlo do uticaja na zarade domaćih radnika, to ne bi dugo potrajalo zbog toga što jedva oko dva odsto radne snage čine strani radnici u Srbiji, a i većina radnika nema cilj da svoj život provede u našoj zemlji, već je tu samo zbog privremenog rada.

Mnogi ljudi kada pomisle na strane radnike, deklariraju ih kao jeftinu radnu snagu, međutim, profesor Arandarenko upozorava da strani radnici nisu jeftina radna snaga iz ugla poslodavaca. „Radnik koji je uvezen koštaće više zbog obezbeđivanja putne karte, radne dozvole i smeštaja. Jedini način kako mogu da budu 'jeftiniji' je da ih poslodavci eksploatišu. U nekim slučajevima poslodavci dovode i poslovođe, zato što neko treba da izdaje uputstva tim stranim radnicima. Sama donja granica 'jeftine' radne snage su minimalna plata i prava zaposlenih, gde su troškovi van plate srazmerno veći od same plate. Zbog toga se firme za tako nešto odlučuju u krajnjoj instanci. To uopšte nisu lake odluke“, zaključuje profesor Arandarenko.

Niskokvalifikovani strani radnici u Srbiji često se suočavaju sa problemima, među kojima su najveći jezik i regulativa. Naime, mali broj firmi može da obezbedi prevodioce za strane radnike, te radnici nisu u stanju da komuniciraju sa poslodavcima. Jedno od rešenja koje navodi profesor Arandarenko je da poslodavci počnu da uvoze i strane poslovođe.

Ako se osvrnemo na regulativu, status stranih radnika u Srbiji uređen je Zakonom o zapošljavanju stranaca iz 2014. godine i Zakonom o strancima iz 2018. godine. Uprkos izmenama i dopunama ovih zakona Savet stranih investitora je u Beloj knjizi za 2025. godinu stanje stranih radnika ocenio ocenom 1,63, pri čemu je maksimalna ocena 3,0.

Ključne zamerke Saveta stranih investitora su kašnjenje u izdavanju jedinstvenih dozvola i (ne)funkcionisanje platformi eUprava i Welcome to Serbia, preko kojih strani radnici predaju dokumentaciju za pribavljanje dozvole za boravak i rad. Iako je rok za izdavanje dozvole 15 dana, nadležni organi izdaju dozvole tek nakon tri meseca. Stranci bez dozvole ne mogu da otvore račun u banci, pa samim tim ni da započnu radni odnos i ostvaruju prihode, zbog čega su i došli u Srbiju.

Pre nego što stignu do dozvole, strani radnici se susreću sa problemima pribavljanja i predaje dokumentacije. Loše umrežene institucije u Srbiji još više otežavaju već težak položaj stranaca upućujući ih na druge institucije, a ranije smo pomenuli da u ovakvim situacijama veliku prepreku stvara jezik.

Pored svih birokratskih problema sa kojima se suočavaju, stranci koji su došli na privremeni rad trpe pritiske domaćeg stanovništva. Premda pritisci na strane radnike u našoj zemlji nisu dostigli nivo susednih zemalja (Hrvatske), pitanje je odakle dolazi mržnja prema ljudima koji su drugačiji od nas.

Analitičar međunarodnih odnosa Mirko Dautović objašnjava da postoje četiri aspekta koja utiču na osećanja Srba prema stranim radnicima. Prvi aspekt je rasizam, čiji se elementi javljaju prema ljudima tamnije puti, ali se ne razvijaju jednako prema svima. Drugi aspekt zbog kog stanovnici Srbije reaguju na strane radnike je islamofobija, mada se i ona ne izražava jednako prema svim ljudima muslimanske veroispovesti. U većini slučajeva to se dešava zbog predrasuda, po kojima su neke nacije više muslimanske od drugih. Nivo ispoljavana agresije stranaca najviše izaziva reakcije domaćeg stanovništva. Stranci se u tom slučaju doživljavaju kao direktna pretnja, a domaći stanovnici se nakon tih dešavanja osećaju ugroženo u svojoj državi. Naposljetku reakciju može da izazove i seksualni aspekt, odnosno ugroženost žena. U određenim kulturama društveno su prihvatljivi dečiji brakovi, što je u našoj kulturi nedopustivo, te automatski izaziva otklon prema ljudima čija kultura to prihvata.

Uprkos svim ovim aspektima, reakcije i napadi na strane radnike nisu toliko intenzivni, pre svega zbog načina na koji se u našoj državi shvata nacija i zbog inkluzivnog tipa nacionalizma oblikovanog pod uticajem jugoslovenske ideologije.

„Nije problem da u Srbiji postoje različite nacije, dokle god se one kulturno asimiliraju, odnosno prihvataju kulturu. Činjenica da neko prihvata jezik, jela i pića, dovoljna je da bude prihvaćen. To znači da u Srbiji ne postoji 'pipav' nacionalni identitet, koji ne trpi drugačije fenotipe. Srpski nacionalizam, ma koliko okrutan bio prema onima koji su mu bliski, a samo malo drugačiji, on je zapravo otvoren, pod uslovom prihvatanja kulturne asimilacije“, kaže Dautović.

Čak se ni u tabloidima ne mogu naći ksenofobni tekstovi, zbog toga što domaće stanovništvo prihvata da nema dovoljno ljudi koji bi radili određene poslove i da postoji potreba za stranim radnicima.

Međutim, treba obratiti pažnju na još jednu činjenicu.

„Lekcija sa Zapada nam govori da ti ljudi ne smeju da se getoizuju, da se naseljavaju na istom mestu pripadnici jedne etničke ili kulturne grupe i da se na taj način drže samih sebe. Samim tim oni nemaju potrebu za kontakt sa domicilnim stanovništvom“, zapaža Dautović. Njegovo mišljenje je u oštroj suprotnosti sa jednom vrstom stranih radnika koji su u Srbiju pre nekoliko godina stigli kao radna snaga kineskih kompanija vlasnica Železare u Smederevu, rudnika bakra u Boru i fabrike guma *Lionglong* u Zrenjaninu. Voljom njihovih poslodavaca a ne države Srbije strani radnici su getoizirani i taj detalj smeta domaćem stanovništvu u pomenutim gradovima.

U Danskoj se radnici koji dođu iz stranih zemalja razvrstavaju tako da budu okruženi Dancima, da ne bi mogli da oforme ostrva samogetoizacije.
--

Dautović primećuje da nisu isti obrasci ponašanja prema visokokvalifikovanim radnicima koji pripadaju istoj naciji, rasi ili kulturi kao niskokvalifikovani. U slučaju visokokvalifikovanih radnika, pored četiri navedena aspekta, javlja se klasni aspekt, na osnovu koga ljudi stvaraju mišljenje o strancima.

„Domaći radnici koji su u kontaktu sa visokokvalifikovanim stranim radnicima su ista klasa i mahom su kosmopolitiski opredeljeni, čak i kada su tribalno opredeljeni, prihvataju ove druge po klasnoj osnovi. Rasizam, biloški, nacistički ili naučni, iz druge polovine 19. i prve polovine 20. veka više ne pije vodu. Sada je pretvoren u kulturni rasizam, gde ljudi potiskuju rasistička osećanja ako se klase poklapaju“, zaključuje Dautović.

Klasni aspekt u našoj zemlji nije toliko razvijen zbog toga što mi nismo konkurent na tržištu uvoza visokokvalifikovane radne snage. Između ostalog Vlada Republike Srbije je u junu ove godine ukinula *Uredbu o podsticajima za poslodavce koji zapošljavaju novonaseljena lica*. Ovaj korak je jedan od nepromišljenijih, zbog toga što se ukidanjem Uredbe smanjila mogućnost dolaska visokokvalifikovanih stranih radnika u našu zemlju.

Direktor srpske IT asocijacije (SITA) Marko Vučetić zapaža da je ovaj korak Vlade poprilično pogodio IT industriju i naterao kompanije da razmišljaju o povlačenju iz Srbije.

„Država je ukinula ovu Uredbu bez prethodnog sagledavanja potencijalnih negativnih efekata. SITA radi na lobiranju za uvođenje novih poreskih olakšica koje će zadržati sve IT firme u Srbiji. Fokusiraćemo se na mlade ljude i na to da poreske olakšice idu u pravcu zapošljavanja mladih ljudi, budući da na tržištu postoji nepovoljna situacija po mlade“, napominje Vučetić. Objašnjenje odnosa niskokvalifikovane i visokokvalifikovane strane radne snage u Srbiji leži u principu „hidrauličnog ponašanja“ profesora Arandarenka. Sve dok se iz Srbije iseljavaju radnici sa niskim kvalifikacijama, država će imati potrebu da uvozi radnike istog ranga. Suprotno tome, dokle god imamo dovoljno stručnih radnika, neće biti potrebe za potražnjom stranog stručnog kadra.

Jovana Miladinović

Mentor: Miša Brkić, Danas